

TÜRKİYE'DE EKONOMİK GELİŞMELER: 2007-2009

(20 Nisan 2009)

Prof. Dr. Emin ÇARIKCI

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ, İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü Öğretim Üyesi

A. Giriş:

Kasım 2000 Likidite Krizi ve Şubat 2001 Finans Krizi sonrası IMF destekli bir Ekonomik İstikrar Programına ek olarak, ekonomi yönetiminde politik müdahaleleri asgari düzeye indirebilmek için BDDK ve Kamu İhaleleri Üst Kurulu gibi **10 Üst Kurul kurulmuş**, ilaveten, Bankalar Kanunu, Hazinesinin İç Borçlanma Kanunu ve Merkez Bankası'nın bağımsızlığı yasası gibi kurumların özerkliğinin ve Türkiye'de siyasi istikrarın sağlanmasının müspet etkileri, ayrıca Ekonomik Programda mali disipline uyulmasının piyasalara güven vermesi sonucu Türk ekonomisi 2002 başından beri pozitif bir büyüme göstermektedir.

Bu makalenin amacı; **her ekonominin temel hedeflerinden** birincisi yıllık **enflasyonu düşürmek** ve ikincisi de istikrarlı bir şekilde her yıl %6 dolayında **pozitif büyüme** olduğuna göre, 2001'den 2006'ya bu iki veride ki gerçekleştirmeleri belirtmek ve 2007 – 2009 dönemindeki ekonomik gelişmeleri detaylı bir şekilde incelemektir. Yıllık enflasyon artışları, TÜFE ve ÜFE (TEFE) bazında sırasıyla 2000'de %31,0 ve %32,7, 2001'de %68,5 ve %88,6, 2002'de %29,7 ve %30,8'e, 2003'de %18,4 ve %13,9'a, 2004'de %9,3 ve %13,8'e, 2005'te de %7,7 ve %2,7'ye, 2006'da ise %9,7 ve %11,6'dır. **GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) büyüme hızı ise**, 2000'den 2001'e %6,8'den %-5,7'ye gerilemiştir. Bu oran 2002'de %6,2, 2003'de %5,3, 2004'de %9,4, 2005'te %8,4, 2006'da %6,9'luk bir artış göstermiştir. Bu makalede **revize edilmiş 2009-2011 hedefleri de Tablo 5'de** yer almış, ayrıca **Küresel Kriz ve Türkiye'ye etkileri** konusunda ele alınmıştır. **2005-2006** yıllarındaki dış ticaret, devlet bütçesi, iç ve dış borç stokları gibi diğer ekonomik gerçekleştirmeleri de **Tablo-1'den** takip edebilirsiniz.

B. 2007-2009'DA EKONOMİK GELİŞMELER

1. Yeni GSYH ve FBG Hesaplanması

2007 yılı için (yeni seri) toplam üretimde **GSMH** (dış ekonomik ilişkiler dahil yıllık toplam mal ve hizmet üretimi) yerine sadece **Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)** kullanılmaya başlanmış ve önceki yıllara ait GSMH'ler de GSYH'ye dönüştürülmüştür. **2007'de GSYH** (yurt içindeki toplam mal ve hizmet üretimi) **büyüme hızı %4,7** olarak gerçekleşmiş ise de, küresel kriz ve iç siyasi istikrarsızlıklar sonucu bu oranın **2008'de %1,1'e inmiştir**.

Türkiye'de Şubat 2008'e kadar **Milli Gelir veya GSYH hesaplamaları** DİE (TÜİK) tarafından 1990 yılından beri 1987 temel yılına (sabit fiyatlarına) göre hesaplanmaktaydı. **1990 yılındaki yeni hesaplamaya** geçildiğinde, geçmiş yıllara ait Milli Gelir rakamları **%30-35 aralığında artmış idi**.

Mart 2008'de temel yıl 1998'e (yeni seriye) çekildiğinde de, TÜİK'in yeni hesaplamasına göre, önceki ve son yıllara ait **Milli Gelir ve Fert Başına Gelir (FBG) değerleri yine %30 dolayında artmış oldu.** Eski ve yeni serilere göre ortaya çıkan %30 dolayındaki bu artışların en önemli sebebi ise kayıt dışı istihdam ve ekonomik faaliyetlerin, AB standartlarında daha gelişmiş teknikler kullanılarak hesaplanması ile gerçek ekonomik potansiyelimizi ve zenginliğimizi ortaya çıkartma gayretidir.

Nitekim, eski ve yeni seriye göre, sırasıyla, GSMH milyar \$ olarak, 1998'de 200'den 271'e, 2002'de 184'ten 230.5'e, 2006'da 402'den, 526.4'e, 2007'de ise 502'den 656,7 milyar \$'a çıkmıştır. TÜİK , 31 Mart 2008'den itibaren GSMH'den vaz geçip, sadece GSYH'yi hesaplamayı tercih ettiği için, yeni seriye göre geçmiş yıllara ait büyüme hızlarında değişmiştir.

Yine eski ve yeni seriye göre FBG, sırasıyla, **\$ olarak,** 2002'de 2.622'den 3.517'ye, **2006'da** 5.519'dan 7.609 \$'a, 2007'de ise 7.100 \$'dan 9.305 \$'a; çıkmıştır, SGP'ye göre FBG ise, **2003'te** 6.739 \$'dan 8.767 \$'a, 2006'da 8.576 \$'dan 11.588 \$'a çıkmış, **2007'de** ise 10 bin \$'dan 13.023 \$'a yükselmiştir.

Yeni seriye göre, Milli Gelir veya GSYH değerlerinin %30 dolayında artması sonucu, **Cari Açık/GSYH, Bütçe Açığı/GSYH, Bütçe Harcamaları/GSYH, Vergi Gelirleri/GSYH gibi oranlarda büyük düşüşler ortaya çıkmıştır.** Mesela, eski ve yeni seriye göre Bütçe Harcamaları/GSYH oranı 2004'de %35.3'ten %27.2'ye, 2007'de de %32.5'den %23.8'e inmiştir.

2. 2008'de GSYH Büyüm Hızı %1.1, Dolar bazında %14'lük artış;

2007'den 2008'e sabit fiyatlar ile GSYH büyüme hızı %1.1 arttığı halde, GSYH cari fiyatlarla 843.2 milyar TL'den, 950.1 milyar TL'ye çıkmış (%12.7 artış), \$ bazında 648.8 milyar \$' dan, 741.8 milyar \$'a (%14.3 artış), Fert Başına Gelir'de (FBG) 9.191 \$'dan 10.436 \$'a çıkmıştır. Bu aşırı artışlara yol açan faktörler ise 2008'de; a) %10.1'lik enfasyon hızı, b) ortalama yıllık \$ kurunun 1.3'ten, 1.281'e inmesi ve ilaveten, c) %1.1'lik büyüme hızıdır.

Hesaplama şekli: Cari fiyatlarla GSYH'nin ortalama \$ kuruna bölünmesi ile $(950.1/1.281=741.8)$ milyar \$) \$ cinsinden GSYH bulunur. Bu miktarın nüfusa bölünmesi ile de $(741.8/71\text{milyon kişi})$ 10.436 \$'lık FBG'e ulaşılır.

2008'in son çeyreği ve bu yılın ilk çeyreğindeki 6 aya göre $1\$=1.6$ TL olarak kabul edersek, 2008'de GSYH yaklaşık 742 yerine 600 milyar \$ $(950.1/1.6)$ olacak, FBG ise 10.436 \$ yerine 8050\$ $(600/71\text{milyon kişi})$ olacaktır.

Bu durumda, 2009 yılında GSYH büyüme hızı en az %-3.6 gerileyeceği ve ortalama \$ kurunda 1.7 TL dolayında olacağı hesap edilirse, bu yıl sonunda GSYH'nin 600 milyar \$ ve FBG'in de 8000 \$'ın altına inmesi kaçınılmaz olacaktır.

TABLO-1. TÜRKİYE'DE BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER:2005-2009 (20 Nisan 2009)

KATRİLYON TL = MİLYAR TL	2005	2006	2007	2008	2009 (K)
GSYH (Milyar \$), <i>Yeni Seri</i>	483,9	530,6	648,8	741,8	600 (E)
Fert Başına Gelir (FBG), \$	7.027	7.609	9,191	10,436	8,000 (E)
- Satınalma Gücü (SGP) ile FBG,\$	10.852	11.588	13.023	14,200 (E)	12,000 (E)
GSYH Büyüme Hızı (%)	8,4	6,9	4,7	1,1	-3,6 (P)
- İmalat Sanayii Üretimi (%)	5,8	5,5	4,8	-0,8	-25,1 Şubat
Kapasite kullanım oranı (%)	80,3	81,8	81,1	64,7	64,7 Mart
Tüketici Fiyatları (TÜFE), %	7,7	9,7	8,4	10,1	1,05 Mart (*)
Üretici Fiyatları (ÜFE≡TEFE), %	2,7	11,6	5,9	8,1	1,70 Mart (*)
İşsizlik Oranı, %	10,3	9,9	10,6	13,6	15,5 Ocak
Bütçe açığı (Milyar TL)	-9,7 (1) (7,2 Milyar\$)	-5,5 (3,8 Milyar\$)	-13,9 (10,6 Milyar\$)	-17,0 (13 Milyar \$)	-19,1 Mart (11,9 Milyar \$)
Sos. Güv. Kur. Açığı (Milyar TL)	-23,8 (1) (17,7 Milyar\$)	-19,2 (13,4 Milyar\$)	-25,8 (19,7 Milyar\$)	-28,8 (22 Milyar \$)	-6,8 Mart (4,3 Milyar \$)
İç Borç Stoku (Milyar TL)	244,8 (1) (182 Milyar\$)	251,5 (175Milyar\$)	255,3 (195Milyar\$)	274,8 (214 Milyar \$)	288,9 Şubat (180 Milyar \$)
Bütçe Açığı / GSYH (%)	-1,5	-0,5	-1,6	-1,5	-4,6 (P)
<i>Bütçe Harcamaları / GSYH (%)</i>	24,6	23,5	23,8	23,0	27,0 (E)
İhracat (% Artış)	16,3	16,4	25,3	23,0	-25,4 Şubat
İthalat (% Artış)	19,7	19,5	21,8	18,8	-45,4 (Şubat)
İthalat (Milyar Dolar)	-116,8	-139,6	-170,0	-202,0	-17,7 Şubat
<i>İhracat (Milyar Dolar)</i>	73,5	85,5	107,2	132,0	16,2 Şubat
DIŞ TİCARET AÇIĞI (Milyar\$)	-42,3	-54,0	-62,8	-70,0	-1,5 Şubat
İhracat / İthalat (%'si)	62,9	61,3	63,0	65,3	91,6 Şubat
<i>Bavul Ticareti (Milyar Dolar)</i>	3,5	6,4	6,0	6,2	1,0 Şubat
İhracatımızda AB'nin Payı, %	52,3	51,6	56,4 (X)	48,0	40,1 Şubat
İthalatımızda AB'nin Payı, %	42,1	39,3	40,4 (X)	37,0	35,3 Şubat
<i>Hizmet Gelirleri (Milyar \$)</i>	27,3	27,2	30,9	36,4	3,2 Şubat
Hizmet Giderleri (Milyar \$)	-11,9	-11,4	-14,6	-17,1	-2,4 Şubat
<i>CARİ İŞLEMLER AÇIĞI (Milyar\$)</i>	-22,6	-32,2	-38,0	-41,7	+0,6 Şubat
Direkt Yabancı Sermaye (Milyar\$)	9,8	19,9	21,9	17,7 (3)	1,5 Şubat
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	170,6	206,5	247,2	276,8	---
MB Döviz Rezervleri (Milyar \$)	50,5	60,9	74,0	73,4	67,2 Nisan

(K): 2009 yılına ait Ay'ların yanındaki rakamlar Ocak ayından itibaren kümülatiftir; (E): Emin ÇARIKCI.

(P): DPT Program Hedefleri: 2008 ve 2009 (revize); (X): 2007'de AB'ye üye ülke sayısı 25'den 27'e çıkmıştır.

(*)Mart 2009'da TÜFE % 1,1, ÜFE % 0,29 ve yıllık enflasyon sırasıyla %7,9 ve %3,5'dir.

(1) Yıllık ortalama \$ kuru 2000'de 627 bin TL, 2001'de 1,2 milyon TL, 2002-2003 1,5 milyon TL, 2004'de 1.428 bin TL, 2005'de 1.341 bin TL, 2006'da 1,430 YTL, 2007'de 1,3, 2008'de 1,281 ve 2009'da 1,6 TL'dir.

(2) İthalatımızda ara malları ve hammaddelerin payı %73, sermaye malları %15 ve tüketim malları da %12'dir.

(3) 2008'de 17,7 milyar \$'lık Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) yatırımı girişinin 2,9 milyar \$'ı gayrimenkul satışındanır. Türkiye'den çıkan DYS ise, 2,5 milyar \$'dır.

Kaynak : TÜİK, DPT, TCMB, MB, HM ve DTM web sayfaları, Nisan 2009.

Derleyen: Prof. Dr. Emin ÇARIKCI, Çankaya Üniversitesi, İİBF, Öğretim Üyesi, Ankara

Not: Prof. Dr. E. Çarıkçı'nın en son makaleleri için bakınız: <http://carikci.cankaya.edu.tr>

Yıl içi ve sektörel gelişmeler: 2008'de GSYH büyüme hızı %1.1 olduğu halde, bu oranlar 1. çeyrekte %7.3, AKP'nin kapatılma davası sonucu, 2. çeyrekte %2.8'e inmiş, 3. çeyrekte %1.2'ye ve 4. çeyrekte ise küresel krizinde etkisi ile, %-6.2 gerilemeye dönüşmüştür.

2008'de sektörler itibarı ile büyüme hızları ise (parantez içinde 4. çeyrekte), tarımda %4.1, imalat sanayinde %0.8 (dış talebinde gerilemesi ile %-10.8), inşaatta %-7.6 (%-13.4), toplam ve perakende ticarete %-0.9 (%-15.4), mali aracı kuruluşlar (Bankalar) %9.1, ulaştırma ve haberleşme %1.6 (%-7.1)'dir.

3.İşsizlik:

2001'den bu yana Türkiye'nin esas meselelerinden biri de artan **işsizliktir**. TÜİK verilerine göre, **işsizlik oranları, Aralık ayları itibarıyla, 2000'de %6.5, 2001'de %8.4, 2002'de %10.6, 2003'de %10.5, 2004'de %9.4'lük büyümeye rağmen, %10.3, 2005' de %10.3, 2006 da %9.9, 2007'de %10.6 ve 2008'de de %13.6 olarak gerçekleşmiştir.**

Ocak 2009'da işsizlik oranı %15,5 (kentlerde %17.2), genç nüfusta (15-24 yaş grubu) %27,9 (kentlerde %28.6) gibi çok daha yüksek seviyededir. Demek ki, eksik İstihdam dahil, **kentlerde gençlerimizin %30'u işsizdir!** İşsizlik oranı %15.5 olduğu halde, Ocak 2008'den Ocak 2009'a **tarım dışı işsizlik oranı %13.7'den, %19.0'a** çıkmıştır. **2008'de kayıt dışı istihdam %43,2'dir** (tarım sektöründe %85.2, tarım dışı sektörlerde %29.4'tür).

Ocak 2008'den-Ocak 2009'a çalışma çağındaki nüfus 888 bin kişi artmış, tarım dışı istihdamdaki azalış 184 bin kişi, tarım sektöründeki istihdam artışı 259 bin kişi olup, bu dönemdeki **toplam istihdam artışı sadece 75 bin kişidir.**

Yeni nüfus sayımına göre Aralık 2008 itibarıyla Türkiye nüfusu 70.2 milyon kişidir. Ocak 2008'de istihdam edilen 19.9 milyon kişinin, parantez içinde milyon kişi, %21.8'i tarımda (4.3), %20.7'si sanayi (4.1), %5.0'ı inşaat (1.0) ve %52.5'si (10,5) hizmetler sektöründe çalışmaktadır.

4. Gelir Dağılımı:

DİE'nin (TÜİK'in) gelir dağılımı sonuçlarına göre 2003'den 2004'e nüfusun en zengin %20'lik dilimi ile, en fakir %20'lik dilimi arasındaki gelir farkı 8.1 kattan 7.7 kata indi. Yine 2003'den 2004'e, Milli Gelirden **en fakir %20'lik nüfusun aldığı pay %6'da sabit kalırken,** ikinci %20'nin %10.3'den %10,7'ye, üçüncü %20'nin %14,5'den %15,2'ye, dördüncü %20'nin %20,9'dan %21,9'a çıkmış iken, bu oran **en zengin %20'lik nüfus diliminde %48,3'den %46,2'ye** geriledi. Belirtmek gerekir ki, **gelir dağılımında az da olsa iyileşme** olmasına rağmen, **en büyük gelir adaletsizliği işsizliktir.**

5. Türkiye Nüfusunun Yoksulluk Oranları ve kişi sayısı (2002 -2007)

Tablo-2'de görüldüğü gibi, 2007 yılında nüfusu 70,6 milyon kişidir. 2007 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 237 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 619 YTL'dir.

2002 yılında %1.35 (926 bin kişi) olarak tahmin edilen **açlık sınırının altında** yaşayan fert oranı **2007 yılında** % 0.54'e (381 bin kişi), **yoksulluk oranı da % 27'den** (18.4 milyon kişiden) %

18,5'e (13.1 milyon kişiye) **düşmüştür**. 2007 yılında kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı % 32,2 (8.7 milyon kişi) iken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 9.3'tür (4.3 milyon kişidir).

Tablo-2, Yoksulluk Oranları ve kişi sayısı (2002 -2007)

Yıllar	2002	2004	2006	2007
Türkiye'nin nüfusu (Milyon kişi)	66,4	68,0	69,7	70,6
Gıda Yoksulluğu (Açlık) Sınırı %'si	1.35	1.29	0.74	0,54
Açlık Sınırındaki Kişi Sayısı (Bin Kişi)	926	909	539	381
Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) Sınırı %'si	27.0	25.6	17.8	18,5
Yoksul Kişi Sayısı (Milyon Kişi)	18.4	18.0	12.9	13,1
Not: 2007 yılında, 4 kişilik bir ailenin aylık açlık sınırı 237 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 619 YTL'dir.				

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni, 5 Aralık 2008

Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artıyor. 2007 yılında hane halkı büyüklüğü 3 veya 4 kişiden oluşan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 9,28 olurken, **7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı % 42.1 olarak hesaplanmıştır.**

Eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski azalıyor. 2007'de okuryazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 34,8 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran % 14.9, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında % 6.2, **yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde ise sadece % 0,9 olmuştur.**

6. Enflasyon ve İmalat Sanayi:

Enflasyon: DİE (TÜİK), 1994 temel yılı yerine, 2003 baz yılı harcama kalıpları ve üretim yapısına göre, hazırlanan yeni endeks uygulamalarına göre, TEFE ÜFE'ye (Üretim Fiyatları Endeksine) dönüşmüştür. **2006'dan 2007'ye yıllık bazda enflasyon, TÜFE'de %9,7'den %8,4'ye, ÜFE'de ise %11,6'dan %5,9'a düşmüş, 2008'de de sırası ile %10,1 ve %8,1'olarak gerçekleşmiştir. Ocak- Mart 2009** döneminde enflasyon TÜFE'de%1.05, ÜFE'de %1.7'lik yıllık bazda da sırasıyla %7.9 ve %3.5'e inmiştir.

İmalat Sanayinde Kapasite Kullanım Oranı Aralık 2006'da %81,8, Aralık 2007'de %81,1 iken, bu oran 2008'de de %64,7'ye gerilemiştir. **Mart 2008'den Mart 2009'a** bu oran, 16.5 puanlık bir azalışla, %81.2'den %64.7'ye inmiş (özel sektörde 80.6'dan, %64.6'ya), bu düşüşte iç talep yetersizliğinin etkisi %52.7, dış talep yetersizliğinin etkisi de %29.5'dir.

İmalat Sanayi Üretimi 2005 yılında %5.8, 2006'da %5.5, 2007'de %4,8'lik bir artış göstermiş iken, bu oran **2008'de %-1,8 gerilemiştir.** 2008'de alt sektörler itibarı ile üretim; tekstil ürünleri %-10.6, giyim eşyası %-12.1, radyo ve tv cihazları %-26.1 gerilemiş iken, bu oranlar motorlu kara taşıtlarında %5.9 (Aralık'ta %-52.2 gerileme), gıda – içecekte %4.1, mobilya da ie % 7.3'lük bir artış göstermiştir. **Ocak-Şubat 2009'da** imalat sanayi üretimi %-25.1 olup, alt sektörler itibarı ile bu gerilemeler, dayanıklı tüketim mallarında, radyo ve TV'de %-48.5, kara taşıtlarında %-59 ve beyaz

eşyada %-26 dolayındadır. Bu alt sektörlerdeki büyük üretim azalışları daha çok dış talepteki aşırı düşüşlerden kaynaklanmaktadır.

7. 2007 – 2009 Dönemi Dış Ticaret ve Cari İşlemler

2007 yılında ihracat 107,3 milyar \$ (%25,3 artış), ithalat -170,1 milyar \$ (%21,8 artış) olup, ihracatın ithalatı karşılama oranı (ihracat / ithalat = X / M) %63.1'e gerilemiş, Dış Ticaret (DT) açığı da – 62,8 milyar \$'a çıkmıştır. 2008'de ihracat 132.0 milyar \$ (%23 artış), ithalat ise 202 milyar \$ (%18.8 artış), DT açığı da -70 milyar \$, ve X / M ise %65.3'tür. 2007 ve 2008 de ihracat artışının ithalat artışına geçmesinin temel sebebi ise yıllık büyüme hızının %7-8 aralığından %4.7 ve %1.1'e düşmesidir.

Ocak-Şubat 2009 döneminde ihracat 16.2 Milyar \$ (%-25.4azalış), ithalat –17.7 Milyar \$ (%-45.4 azalış), X / M'de %91.6'ya fırlamış, DT açığı da 1.5 Milyar \$'a inmiştir. X / M ve DT açığındaki iyileşmelerin bedeli, büyümenin negatife dönüşmesi ve imalat sanayiindeki %-25'lik küçülme sonucu ithalattaki %-45'lik gerilemedir. Çünkü bizim ithalatımızın %73'ü üretim ile (ara malı ve hammaddeler) ve %15'i de yatırım ile (makine teçhizat) ilgili olup, sadece %12'si de tüketim malıdır.

Cari İşlemler Dengesi (CİD) açığı (Cari Açık = Döviz cinsinden mal ve hizmet gelir ve giderlerinin farkı olup, Türkiye'nin kendi mal ve hizmet gelirleri ile ulaştığı bir dengedir). 2005'te -22,6 milyar \$'a, 2006'da ise -32,2 milyar \$'a, 2007 -38 milyar \$'a, 2008'de de 41,7 milyar \$'a ulaşmıştır. **2008 yılında Türkiye'nin mal ihracatı dışında elde ettiği döviz geliri** 42,6 milyar \$ olup, bunun 36,4 milyar \$'ı hizmet gelirlerindedir (hizmet giderleri de –17,1 milyar \$'dır). Bu miktarın 6,2 milyar \$'ı bavul ticaretinden olup, başlıca hizmet gelirleri ise, milyar \$ olarak, turizm 21,9; taşımacılık 7,3; sigortacılık, finansal, ticari, resmi ve diğer hizmetler 4,2; inşaat hizmetleri 1.0 ve işçi dövizleri de 1,3 milyar \$'dır. **Ocak – Şubat 2009 da** Cari Açık 597 milyon \$'lık bir fazlaya dönüşmüş, oysa 2008'in ilk 2 ayında bu açık –8.0 milyar \$ idi.

2005'den 2008'e Cari Açığın giderek artmasının esas sebebi ise, enerji (petrol, doğalgaz ve kömür) fiyatlarındaki artışa ilaveten, bu dönemde TL'nin aşırı değerlenmesinden kaynaklanmıştır.

Cari Açığın Finansmanı ise:

- Bu açığın bir kısmı net **DYS** yatırımları gelirlerinden,
- Önemli bir kısmı da TL'nin aşırı değerlenmesine yol açan kısa vadeli yabancı sermaye (**sıcak para**) girişleri ile finanse edilmektedir.
- Eğer Cari Açık kapatılamamış olsaydı bunun bir kısmı **MB'deki döviz rezervlerinden**,
- Geriye kalanı da kısa veya orta vadeli **dış borçlanma** ile finanse edilecekti.

✓ **Doğrudan Yabancı Sermaye (DYS) Yatırımları:** 2005 ve 2006 yıllarında **DYS girişi** 9,8 milyar \$'dan 19,9 milyar \$'a fırlamış olmasına rağmen, bu miktarın büyük bir bölümü yeni üretim kapasitesi yerine mevcut üretim tesisleri ile bankaların yabancılara satılmasından elde edilen özelleştirme gelirleridir. **2007'de** Türkiye'ye **giren** **DYS** yatırımı **22.9 milyar \$, 2008'de 17,7milyar \$**

(2,9 milyar \$'ı gayrimenkul satışlarından), çıkan miktar ise -2,5 milyar \$'dır. Ocak – Şubat 2009'da giren DYS yatırımı tutarı 1.5 milyar \$'dır.

✓ **Yabancıların Gayrimenkul Alımları (YGA):** 12 Temmuz 2003'de Tapu Yasası'nda yapılan değişiklikten bu yana yabancıların Türkiye'de gayrimenkul (taşınmaz= ev, arsa ve arazi) satın almaları artmıştır. Bu satışlardan elde edilen dövizler Merkez Bankası (MB) tarafından ödemeler dengesinin Net-Hata ve Noksan Kaleminde gösterilirken, Temmuz 2004'den itibaren DYS kalemleri içerisinde yer almaya başlamıştır.

8. Dış ticaret (DT) açığı sorunumuz AB ile mi?

Son 40 yıldır Türkiye'nin AB ülkeleriyle dış ticaret açığının arttığı ve bu görüş 1996'dan bu yana Gümrük Birliği (GB) aleyhine öne sürülen iddialardan biridir. Oysa Türkiye'nin esas Dış Ticaret Açığı sorunu, Tablo-3'te görüldüğü gibi AB dışı ülkelerle.

2008'de ihracat 132.0 milyar \$ (%23 artış), ithalat ise 202 milyar \$ (%18.8 artış), DT açığı da -70 milyar \$, ve X / M ise %65.3'tür. Bölgeler itibarıyla, Toplam DT açığının (M – X = milyar \$):

- %44.4'ü (-31.0=38,1-7,1) Uzak Doğu ve Diğer Asya ülkeleriyle ve X / M =%18,6
- %35,4'ü (-24,7= 45,6-20,9) KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) ülkeleriyle, X/M =%45,8 ve
- sadece %16,3'ü (-11,4=74,8-63,4) AB (Avrupa Birliği) ülkeleriyle ve X / M = %84,8'dir.

TABLO-3, TÜRKİYE'NİN TOPLAM VE AB İLE DIŞ TİCARETİ (Milyar \$)

	1995	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYH (Milyar\$)	210,8	240.0	265,4	196,7	230,5	304,1	392,9	483,9	530,6	656.0	741,8
GSYH (%)	8.0	7.1	6.8	- 5,7	6,2	5.3	9.4	8,4	6,9	4.6	1,1
İthalat (M)	- 35.7	- 43.6	-54.5	- 41.4	- 51.6	- 69.3	- 97.4	- 116	- 139.6	-170.0	-202,0
İhracat (X)	21.6	23.2	27.8	31.3	36.1	47.3	63.1	73.1	85.5	107.2	132,0
X/M (1) %'si	60.5	53.2	51.0	75.7	69.9	68.1	64.8	62.9	61.3	63.0	65,3
DT (2) Açığı	-14.1	-20.4	-26.7	-10.1	-15.5	-22.0	-34.3	- 42.9	- 54.0	-62.8	-70,0
CİD (3) Açığı	-2.3	-2.4	-9.8	+3.4	-1.5	-6.9	-15.6	- 23.4	- 32.2	-38.0	-41,4
1996-2008 Dönemi Toplam DT Açığı 415 Milyar \$ (ithalat 1120 – ihracat 705)											
AVRUPA BİRLİĞİ (AB) İLE DIŞ TİCARETİMİZ (4)											
İthalat (M)	-16.9	- 23.1	-26.6	-18.3	-23.3	-31.7	- 45.4	- 49.0	-59.4	- 68.6	-74,8
İhracat (X)	11.0	11.5	14.3	16.1	18.5	24.5	34.3	38.3	47.9	60.4	63,4
X/M %'si	65.1	49.8	53.8	88.0	79.4	77.3	75.4	78.2	80.6	88.0	84,8
DT Açığı (M-X)	-5.9	-11.6	-12.3	-2.2	-4.8	-7.2	-11.1	10.7	- 11.5	- 8.2	-11,4
Toplam DT Açığı AB %'si	41,8	56,9	46,1	21,8	31,0	35,5	32,4	24,9	21,3	13,1	16,3
1996-2008 AB ile Toplam DT Açığı 121.0 Milyar \$, AB Dışı Ülkelerle 294.0 Milyar \$											
M'de AB %'si	47	53	49	44	45	46	46.7	42.0	42.6	40,3	37.0
X'da AB %'si	51	50	52	51	51	52	54.7	52.4	56.0	56,3	48.0
(1) X/M = İhracatın İthalatı karşılama oranı. (2) DT = Dış Ticaret; (3) CİD = Cari İşlemler Dengesi; (4) AB'ye üye sayısı 2004'de 25'e ve 2007'de 27'ye çıkmıştır.											

Kaynak: DPT, Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye Muhtemel Etkileri, Kasım 2004, s.26; TÜİK, Haber Bülteni, Şubat 2009.

2008'de DT açığının sadece %16,3'ü AB ülkeleriyle, AB ile X / M (ihracatın ithalatı karşılama oranı) %84,8 iken, bu son oran KEİ ülkeleriyle %45,8 ve Uzak Doğu ülkeleriyle ise sadece %18,6'dır.

2008'de 27 AB ülkesi ile, DT açığımız sadece -11,4 milyar \$ olduğu halde bu açık yalnız Rusya ile -24,8 ve Çin ile -14.0 milyar \$'dır (Toplam DT açığının %55,6'sı Rusya ve Çin iledir). Üstelik, Uzakdoğu ülkelerinden ithal edilen malların yaklaşık %90'ı dayanıklı tüketim mallarından oluşurken, AB'den yapılan ithalatın ise en az %80'i yatırım ve üretim mallarından oluşmaktadır. Bu gerçekler körü körüne AB'ye karşı olanlara ithaf olunur.

GB'den bu yana 1996'dan 2008'e Türkiye'nin toplam dış ticaret açığı 415 milyar \$ ve bu açığının %29.1'i (121 milyar \$) AB ülkeleri iledir. Oysa **2008'de -69.8 milyar \$'lık DT açığının sadece -11,4 milyar \$'ı (%16,3'ü) AB ülkeleri ile, 58,4 milyar \$'ı (%83,7'si) AB dışı ülkeler iledir.**

Diğer taraftan **1995'den 2008'e Türkiye'de ihracat/ithalat %'si** (ihracatın ithalatı karşılama oranı) **%60.5'den %65,4'e** çıktığı halde, **bu oran AB ülkeleri ile %65.1'den %84,8'e (2007'de %88'e) fırlamıştır.** AB ile Gümrük Birliği'ne karşı olanlara ithaf olunur.

Türkiye için, sadece dış ekonomik ilişkiler açısından bakıldığında bile, **önemli olan AB vizyonunu ve motivasyonunu kaybetmemektir. Ayrıca, AB projesi 35 fasılda** (başlıkta) Türkiye'nin ekonomisi, hayat standardı ve demokrasisinin gelişmesi ve iyileşmesi için modernleşme yolunda bir itici güçtür. **Aksi halde,** AB yolunda harcanan **45 yıllık mücadeleye, emeğe ve kazanımlara yazık olur.** Gümrük Birliği ve Türkiye-AB ilişkileri (müzakereler) konularında **daha fazla bilgi için, bakınız: NOT-1**

Özetlersek, GB'den bu yana, 1995'den 2008'e;

- **GSYH** 210 milyar \$'dan 741.8 milyar \$'a **(3.5 kat artış),**
- **İthalat** 35,7 milyardan 202 milyar \$'a **(5,7 kat artış),**
- **İhracat** ise 21,6 milyardan 132.0 milyar \$'a **(6,1 kat artış),**
- **AB'den ithalat** 16,9 milyardan 74,8 milyar \$'a **(4,4 kat artış),**
- **AB'ye ihracat** ise, 11 milyardan 63,4 milyar \$'a **(5,8 kat artış),**
- **Türkiye'nin ithalatında AB'nin payı %47'den %37.0'a gerilemiş,**
- **İhracatımızda AB'nin payı ise, %51'den %48,0'a inmiştir.**
- **AB ile, ihracatın ithalatı karşılama oranı (X/M) %65'den %84,8'e fırlamış,**
- **Toplam DT açığında AB'nin payı %41,8'den %16,3'e gerilemiştir (Bakınız Tablo 3).**

9. Dış Ticaretin Döviz Cinslerine Göre Dağılımı

Tablo-4'de görüldüğü gibi, 2007 yılında dış ticaretimizde ithalatın %35,8'i Euro ile, %60,2'si ABD doları ile, ihracatın ise %50,3'ü Euro ile, %42,5'ide ABD doları ve %4,8'de İngiliz sterlini ile yapılmıştır. 2006'dan, 2007'ye yıllık ortalamaya göre dolar 1,44 YTL' den, 1,31 YTL'ye (%9 düşüş), Euro ise 1,81 YTL'den, 1,79 YTL'ye (%1,1 düşüş) gerilemiştir. 2007 yılında ihracat artışının **devam edebilmesinin bir sebebi** de YTL'nin Euro karşısında oldukça istikrarlı bir seyir takip etmesi ve

ihracatımızın %50'den fazlasının Euro ile, ithalatımızın da %60'dan fazlasının dolar ile yapılmasıdır.

2 Ocak 2007'den, 28 Aralık 2007'ye ABD Doları karşısında Euro %10'luk bir değer kazandığı halde, bu oran YTL'de %17,7 ile dünya rekoru kırdı. Neticede, 2008 başı itibarı ile YTL, ortalama döviz kurları karşısında %40'ın üzerinde aşırı değerlenmiş bir para haline gelmiştir.

Tablo-4, Dış Ticaretin Döviz Cinsine Göre Dağılımı (Ocak-Ekim 2007)

	İHRACAT	İTHALAT
Avro (Euro)	%50,3	%35,8
ABD Doları	%42,5	%60,2
Sterlin	%4,8	%0,9
Diğer	%2,4	%3,1

Kaynak: DTM, Dış Ticaret ve Başlıca Ekonomik Göstergeler, Mayıs 2008, s.44 ve 86

10. 2004 – Eylül 2008 döneminde TL en az %40 aşırı değerli idi

2002-2003 dönemi ortalama dolar (\$) kuru 1,5 milyon TL (1,5 YTL) ve 2004'de 1,42 milyon TL iken, 2007 de 1,31 YTL'ye, Ağustos 2008'de de 1,15 YTL düzeyine inmişti. Düşük kur-yüksek faiz politikası sonucu TL son 5 yılda en az %40 aşırı değerli tutuldu.

TL'nin %40 dolayında aşırı değerlenmiş olmasının maliyetleri ise, a) tarım ve sanayi sektörlerindeki yerli üreticilerimiz ve ihracatçılarımız aleyhine, yabancılara lehine iç ve dış piyasalarda %40 dolayında haksız rekabet avantajı sağlanması ile, b) üreticilerin yerli girdiler yerine yabancı girdiler kullanmasına, c) tüketicilerin de yerli mallar yerine yabancı mallar (yabancı tereyağı, yabancı TV) satın almalarına yol açmasıdır. Nitekim, istihdamın en önemli sektörü olan tekstil sektöründeki iplik, kumaş ve çarşaf üreticileri ile boyahaneler iflas etmeye devam etmektedirler.

İlaveten aşırı değerlenmiş TL, orta ve uzun vadelerde, d) yerli yatırımcıların emek-yoğun yatırımlar yerine, sermaye (makine)-yoğun yatırımlara yönelmesi suretiyle, istihdam artışı frenlenmekte, e) yatırım ve üretime dönük DYS yatırımları için Türkiye'de döviz cinsinden işçi ücretlerinin artmasına yol açarak, bu tür DYS yatırımlarının Türkiye yerine MDAÜ (Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri) ülkelerine yönelmesine yol açmaktadır. **Özetlersek:** TCMB'nin yüksek faiz – düşük kur politikası, özellikle emek yoğun, yerli girdi üreten ve kullanmak zorunda olan KOBİ'ler ile tarım sektörü için, bir felakettir.

Ekonomi ilmi alternatif maliyet üstüne kurulmuştur. **Ucuz döviz politikasının avantajları** ise, a) sıcak para girişleri sayesinde belli bir süre, döviz dar boğazını aşarak, Cari Açığı kolayca finanse etmek, b) ayrıca, ithalatın yaklaşık %90'ı ara malı, hammadde ve yatırım malı olduğu için ve istikrar programının da desteği ile enflasyonu baskı altında tutmaktır. Ancak, bu durum daha ne kadar sürecek? “Ekonomi biliminin kanunları vardır ve er geç hükmünü icra eder”. Bizden hatırlatması... Evet, bu tespitim son 5 yıldır burada idi. Nihayet Ekim-Kasım 2008'de \$ fiyatı %30'un

üzerinde artarak bu hüküm az da olsa icra edildi!...Ancak, bu artışın yaklaşık %25'i \$ / Euro çapraz kurunun 1,58'den 1,25 dolayına inmesinden kaynaklanmıştır. Unutulmaması gerekir ki, **gerçekçi kur politikası üreticilere ve ihracatçılara en güçlü teşvik ve korumayı sağlayan bir politikadır.** Sepet bazında TL hale aşırı değerlidir. Bu konu aşağıda tekrar ele alınacaktır.

Özetlersek, gerçekçi kur politikası tarım ve sanayi sektörlerimizde iç ve dış rekabet gücünün korunması için çok önemlidir. Ayrıca bu kur politikası üretimde yerli girdi kullanımı için de çok önemlidir. Çünkü, Temmuz 2006' da **İSO' nun Durum Tespit Anketi'** ne göre, **2006' nın ilk yarısında, imalât sanayinde ihraç ürünleri içindeki ithal girdilerinin payı ortalama %36.6' dır. Bu oranlar tekstilde %35.2, giyimde %26.5,** taş ve toprak da %15.5, metal eşya sanayinde %31.8, makine sanayinde %28.6, elektrikli makinede %30.9 ve **taşıt araçlarında %36.3' tür** (büyük ölçekli işletmelerde %39.8, orta ölçeklilerde %17.8, küçük ölçeklilerde %62.5).

TL'nin aşırı değerlenmesinin sebeplerine gelince: 2005'ten 2006'ya yabancıların İMKB'den hisse senedi alımları 33,8 milyar \$'dan 42,1 milyar \$'a (Net Artış 8,3 milyar \$) , Devlet İç Borçlanma Senetlerine yatırımları da 19,7 milyar \$'dan 29,5 milyar \$'a (Net Artış 9,8 milyar \$) çıkmış ve neticede toplam portföy yatırımları (Sıcak Para) Ocak 2007'de 71,6 milyar \$'a ulaşmıştır. Neticede 2004'ten 2007'ye yabancıların İMKB'deki payı %55'ten %70'e çıkmıştır.

2004'de CİD açığı/GSMH oranı %-5,2 ve 2005'te %-6,4'e ve 2006'da ise %7,8 çıkmış 2000'deki %-5'lik oran 2001 krizinin temel sebebi olmasına rağmen, bankacılık kesimi BDDK tarafından sıkı bir şekilde denetlendiği için, bankaların açık pozisyonlarının düşük düzeyde seyretmesi, ilaveten 2002'den 2007'ye MB döviz rezervlerinin 26,7 milyar \$'dan 74 milyar \$'a çıkmıştır. Altın (3,2 milyar \$) dahil **TCMB döviz rezervleri 28 Aralık 2008 günü 73.4 milyar \$ iken, bu miktar, döviz piyasalarına müdahale sonucu, 3 Nisan 2009'da 67.2 milyar \$'a inmiştir.**

✓ **2007 Yılı itibariyle Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yeri ise:** toplam üretimde (GSMH'de) 17. nüfus itibariyle 15. dir. Dünya dış ticaretinde de Türkiye'nin ihracattaki sırası 22.ci, payı da %0.77, ithalattaki sırası 15.ci ve payı ise %1.2'dir. Türkiye'nin dünya DYS stokundaki payı da sadece %2 dolayındadır.

11. Merkezi Devlet Bütçesi ve Özelleştirme

2008 Bütçe Gerçekleşmeleri: 2008'de Bütçe harcamaları 226,0 milyar YTL, Bütçe gelirleri 209.0 milyar YTL, **bütçe açığı -17.0 milyar YTL (yıllık hedef -18.0 milyar YTL),** faiz giderleri de 50,7 milyar YTL'dir (39 Milyar \$). Türkiye'nin Eylül 2008'de dış borç stoku 289,3 milyar \$ 2008'de iç borç stoku 274,8 milyar YTL = 211 milyar \$ (toplam borç 500 milyar \$) olduğu halde, 39 milyar \$'lık faiz giderinin %88'i iç borç faizi, sadece %12,5'i ise dış borç faiz ödemesidir. 2008 yılında SGK açıkları da -28,8 milyar YTL'ye (22,2 milyar \$'a) ulaşmıştır. **2008'de Bütçe gelirlerinin %24,3'ü, vergi gelirlerinin de %30,1'i faiz ödemelerine gitmiştir.** Bu oranlar, sırasıyla 2003'de %58 ve %69, 2005'de %34 ve %42, 2006'da %27,5 ve %33,5 idi.

Ocak – Mart 2009: Bu dönemde bütçe gelirleri 66.4 milyar TL, gelirler 38.1 milyar TL, bütçe açığı ise –19.1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Oysa, **yıllık bütçe açığı hedefi sadece –10.4 milyar TL idi.** Seçim harcamaları ve ekonomik krizden dolayı bu üç aylık dönemde beklenen vergi gelirlerinin toplanamaması sonucu 2009 bütçesi felç olmuş, neticede 2009 yılı için bütçe açığı hedefi –10.4 milyardan, basından öğrendiğimize göre **–48.0 milyar TL’na çıkartılmıştır!**

2009 – 2011 dönemi revize edilmiş gelir harcama kalemleri hedefleri, herhalde devlet sırrı olduğu için, sadece GSYH’ye oranları biçiminde açıklanmıştır!

Özellikle 2001 yılından bu yana Türkiye’ de Makro İktisat Politikaları (Para ve Maliye Politikası) tutarlı bir şekilde uygulanmaktadır. Önemli olan Mikro İktisat Politikaları’ nda da başarı sağlamaktır. Mikro iktisat politikaları kapsamında; kamu kesimindeki (KİT’ler, Belediyeler ve BİT’ler dahil) her kurum ve kuruluştaki aşırı istihdamın ve israfın asgari düzeye indirilmesi ile, kamu kesimindeki verimlilik, kârlılık ve etkinliğin artırılmasına öncelik verilmelidir. Ancak, **bu tür köklü operasyonların yapılabilmesinin, politik risklerden dolayı, çok zor olduğu bilinen bir gerçektir.**

2005’te Özelleştirmede patlama: Türkiye’de 2005’te 19 büyük özelleştirme tutarı 19,5 milyar \$’a ulaşmış olup, böylece 10 yıllık gecikme bir yılda kapatılmış oldu. **2005’te yapılan 15,5 milyar \$’lık özelleştirme gelirin büyük bir bölümü 2006-2008 yıllarında Devlet Hazinesinin kasasına girmiştir.**

Özelleştirme Gelirleri 2003-2008: 1986-2002 döneminde yapılan özelleştirmelerden yaklaşık 8 milyar \$’lık gelir elde edildiği halde, **2003 yılından beri yapılan özelleştirmelerden 28,5 milyar \$’lık gelir elde edilmiştir.** 2004’de 1,3, 2005’ de 8,21, 2006’da 8,1, 2007’de 4,3 ve Ocak-Eylül 2008’de 6,3 milyar \$’lık özelleştirme geliri elde edilmiştir.

2005’TE BAŞLICA ÖZELLEŞTİRMELER:

<u>Satılan Şirket</u>	<u>Alan Şirket</u>	<u>Hisse Oranı</u>	<u>Satış Fiyatı (milyon \$)</u>
TÜRK-TELEKOM	SAUDİ OGER	%55,0	6.550
TELSİM	VODAFONE	TAMAMI	4.550
TÜPRAŞ	KOÇ-SHELL	%51,0	4.140
ERDEMİR	OYAK-ARCELDİR	%49,3	2.960
MERSİN LİMANI	PSA-AKFEN	TAMAMI	755
POAŞ	DOĞAN GRUBU	%44,1	616
		TOPLAM:	15.021

Son 4 yıldır piyasa çok durgun: Belirtmek gerekir ki, **son 10 yıldır** Türkiye’de ticaret kesimi büyük bir yapısal değişim geçirmektedir. **Giderek artmakta olan** yerli ve yabancı **süpermarket ve hipermarketler** gıdadan-giyime ve hatta beyaz eşyaya kadar ucuz ve kaliteli mallar satabildikleri için, başta bakkallar ve gıda toptancıları olmak üzere **küçük esnafa büyük bir darbe vurmaya devam etmektedir.** Nitekim, **1998’den Mart 2007’ye** Türkiye’de ki süpermarket ve hipermarket sayısı 2.135’ten 7.221’e (3,5 kat artış) çıkmış, bakkalların sayısı ise 167 binden 130 bine (%22 azalış) inmiştir. Tabii bu durumun eksilerini ve artılarını da düşünmek gerekmektedir.

2002-2007 döneminde yıllık ortalama büyüme hızı %7'lik bir artış göstermiş ise de, bu oran 2008'de %1.1'e inmiştir. Türkiye'nin esas meselesi istikrarlı bir büyümedir. Nitekim 1993-2004 döneminde, 3 ekonomik kriz geçiren Türkiye'de, ortalama büyüme hızı ise sadece %3'dür. İktisadi büyümenin sürdürülebilmesi için piyasanın tekrar canlandırılmasına ihtiyaç vardır. İlâveten, istihdam artışının devamı ve işsizliğin azaltılabilmesi için tek çıkar yol ise, 2004'te başlayan ve 2007-2008'de gerileyen inşaat sektörünün tekrar canlandırılması gerekmektedir. Çünkü bu sektör, en az 150 dolayında alt sektörü harekete geçirerek, özellikle yarı vasıflı ve vasıfsız işçilerin istihdam artışına en büyük katkıyı sağlamaktadır.

12. Çin Tehdidi ve Üretim Maliyetleri:

10 yıl önce, Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) alınan kararlar sonucu, **2005 yılı başından itibaren dünya ticaretinde tekstil ve konfeksiyonda kotalar kalktı. 2005 yılı başından itibaren, Çin ürünlerine de AB pazarında kota uygulanmamaktadır. Üstelik Çin parası Yuan \$'a bağlı olduğu için eksik değerlenmiştir. TL ise aşırı değerlidir. Bu durumda, hem iç piyasada ve hem de dış piyasalarda Çin tekstil ve konfeksiyon ürünleri ile nasıl rekabet edeceğiz? DTÖ tahminine göre kotaların kalkmasıyla AB pazarında Türkiye'nin payı tekstilde %13'den %12'ye, hazır giyimde %9'dan %6'ya inecek, Çin'in payı ise, tekstilde %10'dan %12'ye, konfeksiyonda da %18'den %29'a çıkacaktır.**

Türkiye'de toplam maliyet içinde enerji maliyetlerinin oranı tekstilde %15, boyahanelerde ise %20, finansman maliyetleri de yüksek olduğu halde, **Çin'de bu maliyetler çok düşük düzeydedir. Çin'le rekabet edebilmek için, kısa dönemde, Türkiye'de %41 dolayında olan istihdamdaki mali yükün (sigorta primleri ve vergi kesintilerinin) yarıya indirilmesi, orta vadede, enerji maliyetlerinin düşürülmesi için de biran önce nükleer santrallerin inşasına hız verilmelidir.** Fransa'da bile toplam elektrik üretiminin %74'ü nükleer santrallerden elde edilmektedir.

C. KÜRESEL EKONOMİK KRİZ VE TÜRKİYE

1. Küresel Krizin Sebepleri:

2007'den önce ABD konut piyasasında mortgage (ipoteğe dayalı konut kredisi) uygulamasının geri ödeme imkanı zayıf olan geniş bir kesime yaygınlaştırılması, ayrıca bu kredilerin finans kuruluşları tarafından menkul kıymet haline getirilerek trilyonlarca \$'lık suni finansal kaynaklar yaratılması ve bu kaynakların vadeli piyasalara yatırılması, risk yönetiminin göz ardı edilmesi ve denetim yetersizliği, Haziran 2007'de ABD'de Finansman Krizi'nin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 2008'in son çeyreğinde ABD'de birçok banka ve finans kuruluşunun iflas etmesi, bu krizin, Türkiye dahil, başta İngiltere ve Almanya gibi AB ülkelerine, bilahare de Uzak Doğu dahil bütün sanayileşmiş ülkelere sıçrayarak hızla yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Bu krizden yaklaşık 1,5 yıl önce, \$ başta Euro olmak üzere diğer konvertibl paralar karşısında hızla değer kaybetmeye başlamış, \$'ın değer kaybı, bir yandan talebi artan ve üretimi

kısılan **petrol fiyatlarının** hızla artmasına yol açmış, metal ve **gıda fiyatlarında hızla artışa** geçmesi ile, önce **ABD ekonomisi**, sonra **Avrupa ülkeleri** ve **Uzak Doğu ülkelerinde büyüme hızı giderek gerilemeye başlamıştı**. 2008'in başından itibaren metal fiyatlarının, ortasından itibaren gıda fiyatlarının, üçüncü çeyreğinde de, çapraz kurlarda \$'ın değer kazanmasının da etkileriyle, **petrol fiyatlarında ki gerilemeye rağmen bu kriz giderek derinleşmektedir**.

Kuzey Amerika ve AB'nin büyük ülkelerinde ve de Uzak Doğu ülkelerinde bir yandan büyüme hızları giderek düşmüş ve bu ülkelerin çoğunda 2008'in 3. çeyreğinde büyüme hızları %0 ile -1 düzeyine inmiştir. Bu finansal krizin negatif etkilerini asgari düzeye indirmek için önde gelen sanayileşmiş ülkelerde iflas eden bazı finans kuruluşları kamulaştırılmış, nerede ise bu ülkelerin çoğunda %50-100 arasında mevduat garantisi verilmiştir. ABD ve AB'nin ileri gelen ülkeleri, bu krizin reel sektörde yapacağı tahribatı asgari düzeye indirmek için ortak hareket etmeyi kararlaştırmışlar ve bu ülkelerin merkez bankaları ve/veya hazineleri piyasalarına 5 trilyon dolara yaklaşan likidite sağlamaya başlamışlardır. Ülkeler bazında, milyar \$ olarak, ABD 850, Almanya 675, İngiltere 691, Çin 586, İrlanda 549, Fransa 461, Norveç 52, Portekiz 30, Rusya 86, İspanya 170, Hollanda 26, Güney Kore 130, Japonya 275, Avusturya 114 milyar dolarlık birer ekonomik destek paketi hazırlamışlardır. Şubat 2009'da ABD 830 milyar \$'lık 2. bir ek destek paketini yürürlüğe koymuştur.

Bu ülkelerde yaygın hale gelen finansal krizin, **Batılı ülkelerinin borsalarında ortaya çıkan %50'nin üzerindeki düşüşler** ve reel sektör üzerindeki gerilemenin giderek derinleşmesi, IMF ve OECD tarafından yapılan son tahminlere göre, **ABD ve AB ülkelerinde 2009 yılında büyüme hızlarının %1 ile %-1 aralığına** ineceğini göstermektedir. 2009 yılında bu krizden **en az etkilenecek ülkeler ise başta Orta Doğu ülkeleri ile, Hindistan, Türkiye ve Brezilya gibi yükselen piyasalar olduğu ileri sürülmektedir**.

2. Krizde Dolar Niçin Değer Kazadı?

En derin ekonomik kriz ABD'de **olmasına rağmen \$'ın değer kazanması herkesi şaşırtıyor**. **Bunun esas sebebi ise ABD ekonomisinde dışa açıklığın (ihracat + ithalat / GSYH oranının) %20** dolayında, Almanya, **İngiltere ve Fransa** gibi ülkelerde ise %50 – 60 arasında seyretmesidir. Bu oran Japonya'da %25, Çin'de %65 ve Rusya'da da %45 dolayındadır. Dünya ekonomisinde bir durgunluk, dış talebin düşmesine, bu durum ise, küresel bir ekonomik krizde, dışa açıklık oranı yüksek olan ülkelerin daha çabuk ve daha derin etkilemektedir.

İlaveten, ABD'nin 1,7 trilyo \$'lık kurtarma paketlerini finanse etmek için yüksek döviz rezervlerine sahip Çin ve Japonya gibi ülkelere borçlanmaya gitmesi \$ talebini, dolayısıyla fiyatını artırdığı için \$ değer kazanmaktadır.

3. Türkiye'de Ekonomik Durum ve Kriz

Siyasi istikrar ve GSYH Büyüme Hızı: Her ekonomide **ekonomik istikrarın** ve yüksek seviyelerde sürdürülebilir büyümenin **ön şartı siyasi istikrardır**. Mart-Temmuz 2008 **AKP'nin**

kapatma davası süreci sonucu **siyasi belirsizliğin** ortaya çıkması ile **toplam talep, toplam yatırımlar ve büyümede büyük düşüşler** ortaya çıkmıştır.

Nitekim, 2008'in I. çeyreğinden - II. çeyreğe (**Nisan-Haziran 2008**) sektörlerdeki artış hızları, sırasıyla **imalat sanayiinde %7'den %2,5'e, ticarete %9,1'den %3,3'e**, toplam tüketimde **%7,6'dan %2,8'e**, özel sektör yatırımları **%14,1'den %0,6'ya** gerilemiş, **neticede I. çeyrekte %6,7 olan GSYH büyüme hızı %6,7'den %1,9'a inmiştir**. 2008'in 3. çeyreğinde (**Temmuz-Eylül**) GSYH büyüme oranı **%0,5'e (imalat sanayi üretimi %-1,1)**, **4. çeyrekte ise, küresel krizin etkisi ile, %-6.2 gerilemeye dönüşmüş, neticede 2008'de büyüme hızı %1.1'e inmiştir**.

Sadece 2008 yılında Çorlu'da 60 deri fabrikası, Sönmez Filament, Edip İplik ve Şahinler Holding gibi iplik ve tekstil devleri yanında, Türkiye genelinde 100'e yakın orta ve büyük ölçekli tekstil fabrikası kapılarına kilit vurmak zorunda kaldı. Nihayet, Kasım-Aralık 2008'de otomobil fabrikalarımızda üretimlerine ara vermek zorunda kaldılar.

4. 2009'daki Beklentiler

2001 krizinden bu yana, bağımsız hale getirilen BDDK, TMSF ve TCMB gibi kurulların görevlerini başarı ile yapması sonucu, dünya ekonomik krizine rağmen Türkiye'nin tek şansı ülkemizde banka ve finans krizi olmamasıdır. **2007'de bankacılık sektörü 11,7 milyar \$ kâr etmiş, 2008'de de %9.1'lik bir büyüme ile en az 10 milyar \$ kâr etmiştir**. Dünya'da baş gösteren likidite darlığı elbet de 2009'da Türk bankalarını ve özel sektörün döviz cinsinden kredi bulmalarını güçleştirecektir. Bundan dolayı, Türkiye'de, **2009 yılında revize edilmiş GSYH büyüme hızı %-3.6 dolayında** gerçekleştirmek bir başarı sayılmalıdır.

Dış Borç Stokunun Dağılımı: Aralık 2008 itibarı ile Türkiye'nin **toplam dış borç stoku 276.8 milyar \$ olup**, bu miktarın **%66.9'u** (185 milyar \$) **özel sektöre** (bankalar ve şirketler), **%28.2'si** (78.2 milyar \$) **kamu sektörüne ve %4.9'u** (13.5 milyar \$) **TCMB'na aittir**.

277 milyar \$'lık dış borcun **%81.7'si** uzun vadeli, **%18.3'ü**de kısa vadelidir. **Kriz döneminde esas sorun 185 milyar \$'lık özel sektör borcunun %24.6'sının (45.6 milyar \$'ın) kısa vadeli oluşu ve bu borcun bir yıl içinde nasıl geri ödeneceği veya çevrilebileceğidir**.

Çare: **2009-2010 döneminde**, kısa vadeli dış borçlarını ödeyemeyen veya çeviremeyen özel sektör kuruluşlarına **dış borçlanmada devlet garantisi** ile ucuz döviz kredisi bulma desteği verilmelidir. Türkiye'nin dış kredibilitesinin ve kredi notlarının düşmemesi için **en kısa zamanda IMF ile de bir stand-by anlaşması yapılmalıdır**. Çünkü, dünya ekonomik krizi güven bunalımı ve likidite (para) darlığı sonucu çıktı. Bu kriz çıkmasaydı IMF ile anlaşmaya ihtiyaç yoktu.

5. KDV ve ÖTV İndirimleri:

Ocak – Şubat döneminde imalat sanayi üretiminin **%-25** dolayında gerilemesi ve işsizlik oranlarının hızla tırmanması sonucu, hiç olmazsa iç talebi geçici olarak arttırmak ve stokları eritmek için, geçici olarak Katma Değer Vergisi (KDV) ve Özel Tüketim Vergisi oranları düşürüldü. Nitekim, bu

uygulama, özellikle Nisan ayında piyasada stokların erimesine ve bazı işletmelerin işten çıkardıkları işçileri tekrar geri çağırmalarına vesile oldu.

a) KDV indirim süresi 29 Mart – 30 Haziran 2009.

KDV indirim oranları %18'den, %8'e inen mallar;

- Bina ve bağımsız bölüm şeklindeki iş yerleri,
- Ev ve ofis binaları,
- Bilişim ve büro makinelerinin satışı,
- KOBİ'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makineleri.

b) ÖTV indirim süresi 16 Mart – 15 Haziran 2009 ve indirim oranları;

- Ticari araçlarda %10'dan %1'e,
- Motor silindir hacmi 1600 cc'yi geçmeyen otomobillerde %37'den %18'e,
- Kamyon ve otobüslerde %4'den %'e,
- 250 cc'yi geçmeyen motorsiklerde %22'den %11'e,
- Beyaz eşya ve bazı elektronik eşyalarda %0'a indirilmiştir.

6. İhtacat'da Bölgesel Değişme

Zenginler klübü olarak da bilinen OECD ülkeleri kapsamına, Türkiye dahil, ABD, Kanada, Japonya, Yeni Zelanda ve Batı Avrupa ülkeleri girmektedir. **2004'ten - 2008'e, Türkiye'nin ihracatında:**

- OECD ülkelerinin payı %64,1'den, %53,4'e inmiş,
- AB ülkelerinin payı %54,7'den %48'e gerilemiş,
- Orta ve Yakın Doğu ülkelerinin payı %12,5'den %19,3'e,
- KEİ ülkelerinin payı da %10,7'den %15,8'e çıkmıştır.

Ekonomik kriz OECD ülkelerinde daha derin hissedileceği ve bu ülkelerin toplam ihracatımızdaki payının gerilemesi, **krizin Orta Doğu ve bir ölçüde de KEİ ülkelerinde daha az hissedileceği** ve bu ülke gruplarının ihracatımızdaki payının giderek artması, ayrıca bu ülkelerin daha çok \$ bölgesi olması ve **çapraz kurda \$'ın** diğer paralara karşı **değer kazanması**, 2009 yılında ihracat açısından olumsuz beklentileri azaltacak ve **dış talep yönünden Türkiye'de krizin daha hafif atlatılmasına** yol açabilecektir.

Bunun için, 2009 yılında **ihracata dönük sanayicilere ve ihracatçılara yeterli kredi sağlanması, KEİ, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine** ilgili bakanlar, başbakan ve cumhurbaşkanı tarafından bir ekonomi diplomasisi, özel sektör tarafından da **ihracat seferberliği başlatılması** çok yerinde olacaktır. Uzak Doğu ülkelerindeki ekonomik kriz bizi pek etkilemez. Çünkü, bu bölgenin ihracatımızda ki payı çok düşüktür.

7. Döviz Fiyatları Artışı Rekabetimizi Artırır mı?

\$ / € çapraz kurundaki değişmelere göre, € 2004'ten 2008 yılı ortasına kadar 1,7 TL ile 2,0 TL arasında, \$ ise 1,2 ile 1,4 arasında seyrediyordu. Nitekim, dünya ekonomik krizinin henüz yaygın olmadığı Nisan 2008'de ortalama döviz kurları yaklaşık 1 \$ = 1,3TL, 1 € = 2,0 TL, \$ / € çapraz kurda 1,58 idi.

Krizin derinleşmesi ve yaygın hale gelmesi ile **Kasım 2008'de çapraz kur 1,25 dolayına indiği için, 1 \$ = 1,6-1,7 TL, € da 2-2,1 TL dolayına çıkmış** oldu. Daha önce, TL'nin en az %40 dolayında

aşırı değerlendiğini iddia etmiştik. 2009 başlarında \$'ın 1,6 TL, €'nın 2,1 TL, çapraz kurun da 1,30 dolayında istikrara kavuşacağını varsayarsak, (**\$+€**) sepetine göre, **döviz fiyatlarındaki artışa rağmen, 2004'e göre TL hala en az %20 aşırı değerlidir.** Ayrıca, son krizden dolayı dış ticarete Türkiye'nin başlıca rakiplerinin ulusal paralarında değer yitirdiği dikkate alındığında son aylardaki döviz fiyatları artışının ihracata önemli bir katkısı olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

8. Revize Edilmiş Temel Ekonomik Hedefler: 2008 ve 2009 - 2011

13 Nisan 2009 günü ekonomi ile ilgili bakanların basın toplantısı ile, krizden dolayı değiştirilmesi gereken 2009 – 2011 dönemi revize edilmiş temel ekonomik hedefler açıklandı. Tablo 5'de görüldüğü gibi, kanaatimce açıklanan bu hedefler çok iyimser gözüküyor. Bir kere, 2009 da sanayi üretiminin %-9.7 azalacağını kabul ettikten sonra, GSMH büyüme hızının sadece %-3.6 gerileyeceğini hedeflemek pek gerçekçi görünmüyor. İşsizliğin %13.5'de kalacağını beklemek ise şimdiden çürütüldü bile. Çünkü, Ocak 2009 da işsizlik oranı %15.5 oldu.

TABLO – 5, TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER: 2008 ve 2009 – 2011

	2008 (G)	2009	2010	2011
GSYH Büyüme Hızı, (%)	1,1	-3,6	3,3	4,5
Sayı Üretimi (%)	1,1	-9,7	3,0	4,7
İşsizlik (%)	13,6	13,5	13,9	13,9
Enflasyon, TÜFE (%)	10,1	7,5	6,5	5,5
Devlet Bütçe Açığı/GSYH (%)	-1,5	-4,6	-3,2	-2,8
Faiz Dışı Fazla/GSYH, (%)	4,1	1,7	2,6	2,6
İthalat (Milyar \$)	-202	-138	-155,0	-174
İhracat (Milyar \$)	132	104	111,5	120
Dış Ticaret Açığı (Milyar \$)	-70,0	-34,0	-43,5	-54
Net Hizmet Glirleri (Milyar \$)	17,5	16,5	17,0	19,2
Net DYS Yatırımları (Milyar \$)	15,6	8,6	9,6	11,1
Cari Açık (Milyar \$)	-41,7	-11,0	-18,6	-26,4
Toplam Tüketim Harcamaları (%)	0,5	-2,3	2,8	4,1
---Özel Kesim	0,3	-3,1	3,0	4,3
---Kamu Kesimi	1,8	3,1	1,6	2,8
Toplam Yatırım Harcamaları (%)	-3,5	-14,0	6,2	9,6
---Özel Kesim	-7,3	-14,4	6,8	9,2
---Kamu Kesimi	13,1	-7,3	3,0	4,7
Yurt İçi Talep (%)	-0,5	-5,1	3,6	5,3
Dünya Dış Ticaret Hacmi (%)	2,5	-13,2	1,5	---

Kaynak: DPT, TC 2008 Yılı Katılım Öncesi Ekonomik Programı, Nisan 2009, Sayfa s: 22 ve 28 –31.

İmalat sanayinde dayanıklı tüketim malları için (otomobil, tv ve beyaz eşyalar) dış talebin hızla düşmesi Türkiye'nin en büyük handikapı. Çünkü, krizden önce, bu mallarda toplam üretimin %60-80'ini Türkiye ihrac ediyordu. Ocak – Şubat 2009 döneminde ihracatımız %-25 gerilediği halde, bu malların ihracatı %-50 - %-57 arasında gerilemiştir. Bu durumda, dış ticaret ve cari açık hedefleride pek gerçekçi görünmüyor. Kanaatimce 2009'da, GSYH büyüme hızının en az %-5 gerileyeceği beklendiğine göre, ithalat %-40 ve ihracat da %-25 dolayında bir düşüş kaydedebilir. Bu durumda, **2008'den 2009'a;**

- İthalat 202 milyar \$'dan 121 milyar \$'a,
- İhracat 132 milyar \$'dan 99 milyar \$'a,
- Dış ticaret açığı –70 milyar \$'dan –22 milyar \$'a inecek ve neticede

- Net DYS girişleri ve net hizmet gelirleri de en az 25 milyar \$'a ulaşabileceğine göre,
- Cari açığında 41.7 milyar \$'dan 3 – 5 milyar \$'lık bir fazlaya dönüşmesi bir sürpriz olmayacaktır.

Sonuç:

Dünya ekonomisi **2000'li yılların başından 2007 yılı ortasına kadar düşük enflasyon – yüksek büyüme hızı** ve düşük faizli likidite bolluğu yaşadı. Bu durum **2007'nin ikinci yarısından itibaren tersine dönmüştür. Türkiye**, dış kaynak ihtiyacını temin etmek için **yüksek faiz – düşük kur politikasını uyguladı. Bu politika**, zaten küresel krizden önce, **içe dönük üretim yapan** başta tarıma dayalı sanayiler dahil, iplik, tekstil, boyahane, tabakhane ve deri sanayii gibi sektörlerde faaliyet gösteren **şirketlerin**, dış rekabete dayanamadıkları için, **en az %50'sinin kapanmasına yol açtı.**

2004 – Eylül 2008 döneminde TL' nin giderek aşırı değerlenmesi, bir yandan **yıllık enflasyon hızının tek haneli rakamlara inmesine** önemli katkıda bulunmuş, öte yandan döviz kazanan kesimlerin kazançlarını büyük ölçüde azaltmış, ilaveten dış ticaret ve cari işlemler açıklarının giderek artmasına yol açmıştır. Onun için, bundan böyle **gerçekçi kur politikasına titizlikle devam edilmelidir.** Ayrıca, **ucuz döviz – yüksek faiz politikası** Türk sanayiinin ve tarım sektörünün **iç ve dış rekabet gücünün giderek azalmasına**, özellikle bir çok emek yoğun ve pahalı enerji yoğun sanayilerin tasfiyesine (kapanmasına) yol açmıştır.

2007 yılında, Türkiye'de ilk defa başlıca sanayi malları ihracat adedi konusunda yaptığım bir araştırmaya göre, **2006'da Türk özel sektörünün ürettiği 18,3 milyon adet televizyonun %89,6'sı** (16,4 milyon TV), 6,2 milyon adet **buzdolabının %67,7'si (4,2 milyonu)**, 5,4 milyon adet **çamaşır makinesinin %63'ü (3,4 milyonu)**, **756 bin adet otomobilin %58,3'ü (441bini) ihraç edilmiştir** (*detay için bazınız Not-1, GB makalesi*). Krizden önce ihrac edilen bu malların en az %80'i AB pazarına yönelmişti. 2008'in dördüncü çeyreğinden itibaren giderek ağırlaşan küresel kriz ve dış talebin azalması sonucu bu tür mallardaki ihracat gerilemesi %-50 dolayında seyretmiştir. Ayrıca, **Ocak-Şubat 2009'da imalat sanayi üretimi %-25.1** olup, alt sektörler itibarı ile bu gerilemeler, dayanıklı tüketim mallarında, radyo ve TV'de %-48.5, kara taşıtlarında %-59 ve beyaz eşyada %-26 dolayındadır.

Demek ki, Türkiye'de ekonomik **krizden çıkabilmenin iki ön şartı var: İç ve dış talebin canlanması.** 2008'de %2.5 büyümüş olan **dünya dış ticaret hacminin** (ihracat + ithalat), **2009'da %-13.2 gerileyeceği**, 2010'da ise **sadece %1.5 büyüyeceği** tahmin edilmektedir. Bu durumda **dış talep açısından 2009 ve 2010 kayıp yıllar olacaktır.** Özetlersek, Türk ekonomisinin, ihracata dönük sektörler ve işletmeler açısından krizden çıkabilmesi için önce ABD ekonomisinin ve onu takiben AB ülkelerinin en kısa zamanda ekonomik açıdan düzluğe çıkabilmesine bağlı görülmektedir.

Toplam borç stoku yönünden **Türkiye'nin esas meselesi** Dış Borç Stokundan çok, **İç Borç Stokudur.** Çünkü, son 10 yıldır devlet bütçesinin en büyük kamburu olan **toplam faiz ödemelerinin %85-90'ı iç borç faiz ödemelerine** giderken, son birkaç yıldır toplam **Dış Borç Stoku'nun** yaklaşık

%70'i **Özel Sektör'e** ve %30'u da **Kamu Kesimi'ne** aittir. Kriz ortamında esas sorun özel sektöre ait kısa vadeli 45.6 milyar \$'lık dış borcun nasıl finanse edileceğidir.

Mart – Temmuz 2008 AKP'nin kapatma davası süreci ile, dünyadaki ekonomik krizin olumsuz etkileri sonucu **2008'de toplam yatırım ve özel tüketimin gerilemesi ile GSYH büyüme hızı %1.1'e inmiş, 2009 ise bu oran %-3.6 olarak revize edilmiştir.** Görüldüğü gibi, 2009 çok zor bir yıl olacaktır. GSYH büyüme hızı gerilemesinin %-5'te bile tutulması başarı sayılmalıdır.

1 – 2 yıl içinde **küresel kriz sona erdiğinde Türkiye'nin önü açıktır.** Nitekim, **2008'de Türk ekonomisi yıllık 175 milyar \$'ı aşan bir döviz kazanma potansiyeline ulaşmıştır.** Bu meblağın 132 milyar \$'ı ihracattan, geriye kalan 43 milyar \$'ı da başta turizm, taşımacılık ve müteahhitlikten elde edilen hizmet gelirleri olmak üzere bavul ticaretinden kaynaklanmıştır. Türkiye 40 bin kişilik ihracatçı ordusuyla 140 dolayındaki ülkeye ihracat yapmaktadır. Türkiye' nin ihracatında imalât sanayi sektörünün payı %94-95, tarım, ormancılık ve balıkçılığın %3-4, madencilik ve taş ocaklarının payı da %1,5 dolayındadır. **Kötümserliğe gerek yoktur. Ancak** yıllardır süregelen **köklü reformları** biran önce **hayata geçirmek** gereklidir. **En kısa zamanda, özellikle;**

Türk Ekonomisinin ve devlet bütçesinin en büyük kamburu kayıt dışı ekonomidir çünkü;

- Türkiye'de toplam vergi gelirlerinin %70'inin dolaylı vergilerden (%30'unun sadece enerji sektöründen) alınması,
- enerji fiyatlarının (elektrik, petrol ve doğalgaz) ve
- gelir vergisi, KDV ve ÖTV gibi vergilerinin yüksek seviyelerde tespit etmek zorunda kalınmasının,
- yerli ve yabancı sermaye yatırımlarını caydıran,
- haksız rekabetin varoluşunun en önemli sebebi %35 dolayında seyreden kayıt dışı ekonomidir.

Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın ekonomik sorunları, Türkiye – AB ilişkileri ve Müzakereler konularında bilgi için **bakınız Not-1.**

Not-1: Prof. Dr. Emin ÇARIKCI'nın 1-"Öğrencilere Ekonomik Tavsiyeler"; 2-"Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler: 2007-2009. Bu makale her 3 ayda bir (Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim) revize edilmektedir, 3-"AB ile ilişkiler ve GB'nin Zararı", 4-"AB ile Müzakereler ve Beklentiler" ve 5-"Türk Cumhuriyetleri'nde Ekonomik Gelişmeler: 1980-2006" konulu 45 sayfayı aşan makaleleri, yazarın Çankaya Üniversitesi'ndeki yeni Web sayfasında yayımlanmaktadır. Bakınız: <http://carikci.cankaya.edu.tr>